

Murukleivens liv

av Ragnhild Kaste Kaasa, Notodden historielag

Teksten ble laget til arrangementet om Murukleiven 28. september 2014, og bærer derfor noe preg av muntlig framføring. Foredraget er endret noe i ettertid.

Tov Johannesen døde 5. oktober 1814. Dette er ettertrykkelig dokumentert. Når han blei født derimot, er et vanskeligere spørsmål å svare på. Han er ikke innført i kirkeboka, men han er temmelig sikkert døpt, for han sier selv han er døpt av presten (Claus) Cloumann og konfirmert av presten (Johannes) Crøger. Jeg skal ikke gå inn på alle opplysningene vi har ellers om Tovs fødselsdato, annet enn at når dere leser forskjellige steder at han levde fra en eller annen dato, et eller annet årstall og fram til 1814, så vet dere at det er det ingen som vet om stemmer! Mest sannsynlig er han født mellom 1778 og 1780. Han hadde 7 søsken: Halvor, Gunhild, Ingeborg, Aslaug, Ole, Hans og Jon. 2 av søstrene er kjent: Ingeborg g.m. Ole Olsen Solberg eller Skrævet og Gunhild, som var ugift, og 2 av brødrene, der vi kjenner til Halvor Kolsrud og Ole Turkeli. De andre to brødrene døde små, og søstera Aslaug vet vi ikke noe mer om.

Foreldrene var Johannes Halvorsen, trolig fra Nykås i Lisleherad og Åshild Tovsdtr., fra en plass under Fosse i Sauland.

Hvor Tov er født, vet vi heller ikke med sikkerhet, men i et avhør i 1810 sier han at han er barnefødt på plassen Hagen under Holter i Heddal, muligens snakker vi om en plass Hagen under Holte, Holla eller Holmen, altså Prestegården, men mest sannsynlig er det snakk om Hagen under Holla, for der er broren Ole, seinere Turkeli, født, det sier han selv i et avhør. Trolig har familien bodd en lengre periode på Hagen under Holla. Fadderne til flere av søsknene kan tyde på det.

Noen god oppdragelse har nok ikke Tov fått. Under rettsaken i 1812 sies det at han har fått en slett oppdragelse av sine foreldre. Jeg siterer: "*Denne Angieldende opfødt i Vankundighed og Armod af slette Forældre der har deeltaget i Børnenes Forbrydelse, er opdraget i Ugudelighet og et Tøilesløst Liv*". Foreldrene selv fikk tukthusstraff, det samme fikk både søstera Ingeborg og mannen Ole Solberg, broren Ole Turkeli og kona hans, Anne Reiersdtr. Søstera Gunhild fikk også som straff å arbeide i Akershus stifts Tukt- og Forbedringshus, som tukthuset i Kristiania egentlig het.

Eldstebroren Halvor, var morfar til den kjente spelemannen Ole Olsen Kolsrud. Halvor Johannesen Kolsrud var kanskje den i familien som ikke involverte seg i brorens forbrytelser, i alle fall hører vi ingenting om han i forhør eller rettsdokumenter ellers. De andre søsknene varr alle på ulikt vis involvert i brorens mange lovbrudd, som nevnt over.

Tov var hjemme med foreldrene til han var 15 år. Hvordan han var i disse årene vet vi lite om, historier om at han skal ha sprettet av pynten på salen til hesten til presten Crøger i tidlige barneår har vi ikke funnet belegg for. Dessuten kom ikke Crøger til Heddal som prest før Tov var i 15-årsalderen, så det kan i alle fall ikke ha skjedd da Tov var liten, hvis det var Crøger som var prest. Som 15-åring kom Tov i tjeneste over en periode på 7 år, på flere forskjellige gårder i Heddal og 1 år i Sauland. Ved folketellinga i 1801 er han hjemme med foreldrene, men verver seg samme år til 8 års militærtjeneste. Han blei såkalt "geworben" soldat, altså verva han seg. Tov blei innrullert i "Det 7. musketerkompani" i "Det Søndenfjeldske Infanteriregiment".

Årene gikk som menig soldat i det sønnafjelske regimentet. Fra tid til annen hadde soldatene permisjoner også den gang, og Tov har nok ikke klart å holde fingrene fra annen manns eiendom, for i 1808 deserterer Tov sammen med to andre soldater, Ole Slettemo og Anders Danielsen, også fra Heddal. Trolig rømte han fra det militære fordi han skjønnte at det var blitt kjent at han hadde begått tjuverier forskjellige steder. Tjuveriene kunne "knappt regnes til Indbrud" som det står i ekstrarettspokollen, og selve tjuveriene blir nok tillagt mindre vekt enn det faktum at han deserterte. I utgangspunktet var det dødstraff for å desertere - rømme - fra militærtjeneste, men Tov skal ha oppført seg bra i de 6-7 årene han var soldat. Det blei også lagt stor vekt på at han ikke hadde rømt til Sverige, noe som han lett kunne gjort, da troppen hans var stasjonert i Enningdalen ved Halden da det skjedde. Tov blei dømt til spissrotgang mellom 200 mann, 12 ganger, og i tillegg blei han dømt til festningsarbeid på "Stor Nåde", noe som betydde at han ved å oppføre seg bra, på sikt kunne bli løslatt. Rettsprotokollen blei sendt til kongen i København og returnert i godkjent stand med en resolusjon fra den dansk-norske kongen, Fredrik den 6. Tov måtte også erstatte det han hadde stjålet, noe han selvsagt aldri gjorde.

I tida mellom deserteringen ved St.Hans-tider 1808 og da han blei tatt i hjemtraktene våren 1809, hadde han rukket å oppholde seg mange steder. Han var i Hallingdal og Numedal, og hjemme i Heddal. Ved juletider 1808 var han nær ved å bli tatt hjemme hos foreldrene på Murukleiv, men unnslopp så vidt,

nesten naken, med en kårde i handa. Omtrent naken, og i snøen, det står slik i rettsprotokollen, dro han igjen til Hallingdal, der han så blei tatt av lensmannen der, i januar 1809. Etter kort tid klarte han å rømme gjennom et vindu.

Følgesvennen, eller venninna, Margit Tufsa, blei igjen i Hallingdal. Så blei han altså tatt i hjemtraktene, på Bamble, i høyløa der, våren 1809. Etter å ha blitt frakta til Klokkarud blei han så kjørt til lensmannsgården Kleppen i Hjartdal, hvor han blei forhørt. Etter forhør der, blei han kjørt til regimentet sitt i Halden og stilt for krigsrett og dømt som tidligere forklart. Etter kort tid klarte Tov å rømme også fra festningsarbeidet i Halden, og var atter i hjemtraktene ved slåttetider i 1809.

Høsten 1809 planlegger Tov å rømme til Sverige, men Ole Danielsen Lyngdal tilbyr han å ligge under golvet i stua i Lyngdal. Tov tar i mot tilbudet, og graver ut kjelleren, slik at det blir plass til å ligge. Der ligger Tov om nettene og når det kommer folk til Lyngdal, til over jul. Vinteren 1810 blir han til slutt tatt på Lyngdal, og satt i arrest igjen på Klokkarud, til han enda en gang klarer å rømme derfra.

Slik fortsetter Tovs liv de siste årene han lever fram mot 1814. Historiene om hans ville rømninger overgår nesten det tradisjonen har fortalt om han. Han filer over lenker, tar med seg bolter for å verge seg, gjør avtaler med folk slik at de slipper han ut, skjenker vakter fulle med brennevin han får brakt til arresten via mennesker han klarer å manipulere. Han rømmer mangfoldige ganger fra fangenskap i Heddal, Sauland, Hallingdal, Halden, Skien og Marstrand i Sverige. En smart fyr må han ha vært, hva slags egenskaper han hadde kan vi bare tenke oss.

En historie som kan stå som eksempel på hvor dristig han var, var en gang han satt fengsla på Ryen. Han allierer seg med en av vaktene sine, en Leiv Skårnes fra Sauland, og sammen fjerner de planker i gulvet i rommet der Tov sitter. Så graver de vekk jorda under gulvet, fjerner steiner i muren, slik at de får en gang ut i friluft. Til slutt legger de steinene tilbake i muren, og golvplankene på plass. Det går noe tid før selve rømningen. I mellomtida har dattera til Ole Danielsen, Margit, kommet med noe brennevin til dem. Dette brennevinet skulle vise seg å bli nyttig for Murukleiven: Han starta om morgenen med å skjenke de to karene som hadde vakt utafor, Otter Nielsen Lønfeldt og en som het Lars, det står Steinhaug, men skal sikkert være Steinbakken, til de til slutt var så fulle at de la seg til å sove på bakken utafor arresten. Den utgravde rømningsvegen fikk Tov aldri brukt, for da han hadde klart å sette vaktene ut av spill, kunne han i fred og

ro få medfange Ole Danielsen til å hjelpe seg med å hogge av lenkene med et ljåblad som han også hadde fått brakt til arresten på et tidligere tidspunkt. Han "anmodede Ole Danielsen" om å hogge av lenkene med ljåbladet, ved hjelp av ei øks, og på denne måten var da til slutt Murukleiven atter fri av lenker og jern, og kunne dra sin veg uten noen problemer. Låsen han hadde på bolten på beina, klarte han selv å slå i stykker, fortelles det i avhøret.

Han hadde mange damer også, og barn fikk han med flere av dem. Den mest kjente er kanskje Tusta, eller Tufsa, som han holdt sammen med i mange år. Hun fulgte han på mange av hans turer rundt omkring, og var ofte fengslet sammen med han bl.a. i Sauland og i Hallingdal. Tufsa var fra Gransherad, og ikke fra Tustemyr i Heddal eller Sauland som mange tror. Rettsprotokollene nevner henne som Tufsa, og mora hennes kalles for Svanou Tufs. Moras egentlige navn var Svanou Tovsdr. At mora kalles Svanou Tufs, er nok grunnen til at Margit Andersdr., som Tufsa het, blir kalt nettopp Tufsa.

Tovs nettverk i Heddal, Gransherad, Sauherad og Hjartdal, var intet mindre enn imponerende. Han hadde kjente overalt, og han dro mange mennesker med seg på sin kriminelle løpebane. Mange av familiemedlemmene hans blei dømt, og mange av vennene hans rundt omkring på husmannplasser og gårder blei også dratt inn i forbrytelsene og dømt ved rettsakene som kom opp mot Tov og hans medskyldige. Mange var nok redd han, og om det skyldtes at han ofte var bevæpnet med både sabel, ljå og annen skarp redskap, eller om han var spesielt sterk, vet vi ikke. Noen stor og kraftig kar var han ikke, han var middels høy, og heller smal over skuldrene og spedlemmet. Han hadde mørkt hår og blå øyne. Dette vet vi ut fra etterlysningen av han som blei sendt ut i august 1814.

Dels gav han bort ting, dels solgte han dem. Avhør og rettsprotokoller gir oss et bilde av en kar som hadde kjente over store deler av østlandet, og i vårt område er det nærmest som et edderkoppnett med steder han søkte tilhold og folk han hadde avtaler med. Han blei ofte tilbudt overnatting og mange ville handle med han. Når vi vet at det var strenge straffer for sånt, så kan vi undre oss over at folk torde. Nøden var stor i Norge på denne tida, det var uår og krig, og mange var nok veldig sultne. Kanskje Murukleiven stod for et håp om å kunne tilegne seg rikdom som var forunt de få.

Tov rømte etter hvert til Sverige, selv om han altså ikke gjorde det i første omgang, da ha rømte fra militæret. Vi vet at han satt som fange på festningen i Marstrand i Sverige våren 1812, for da blei han far til et av sine barn, og innført

som "Slave i Marstrand, Tov Johannesen Mureklev" Vi vet også fra avhør at han reiste til Sverige høsten 1811, og at han var hjemme igjen i Heddal på høsten 1812. Tov var kanskje på rømmen i Sverige i flere omganger, og tanken hans har nok vært at han hadde ikke lenger noe å tape. Ved å rømme fra festningsarbeidet i Halden etter militærsaken i 1809, forspilte han sine sjanser til noen gang å komme på rett kjøll. Det virker som han fra da av bare gjør akkurat som han selv vil, og lever som en fredløs.

Begge foreldrene til Tov døde på Kristiania tukthus. Mora, Åshild, i november 1809, og faren Johannes i august 1810. Ole Lyngdal, som holdt han skjult under kjellergulvet i huset sitt, døde i 1812, mens han sonet sin straff på tukthuset, som en av de 25 (!) som blei dømt for tjuveri og heleri i januar 1812. Det hører med til historien at denne karen var svigerfaren til søstera Ingeborg, så her var slekt og venner involvert, det skal være visst!

Tov dukker opp igjen i Heddal mange ganger etter å ha vært tatt og rømt på nytt, mange ganger. Han blir til slutt satt i arrest i Skien, sommeren 1814, men klarer å rømme også derfra. I august siste året han lever, blir det sendt ut etterlysning av han. Mange av dem som har vært innblandet i hans forbrytelser er nok nå temmelig lei, og det er til slutt svigerinna, Anne Reiersdtr., som var gift med Ole Turkeli, som via sin bror, Andres, får lensmann Pedersen til å samle en liten tropp med karer for å endelig få tatt Tov.

Grytidlig onsdag morgen den 5. oktober 1814, er Tovs endelikt kommet. Anders Reiersen Snippen, bror til Anne Reiersdtr. Turkeli, venter på at Tov skal komme fra skogen. Han har fått med seg lensmann Gregar Pedersen, og sammen med 5 andre menn utgjør de en liten tropp som skal få has på Tov. Alle er bevæpnet med geværer, i den hensikt å kunne stoppe Tov ved å skadeskyte han, hvis han skulle prøve å rømme. Inne i stua sitter Anne Reiersdtr. og Ole Johannesen Turkeli og venter, sammen med Andres. De har planlagt det hele nøye, og planen går ut på å lokke Tov inn med brennevin og kaffe. Da Tov endelig kommer, vil han i første omgang ikke bli med inn, for brennevin, det vil han drikke ute. Andres må finne på noe annet, og får omsider med seg Tov inn i stua på Turkeli, med lovnad om kaffe, som Tovs svigerinne Anne har kokt. Mens det hele pågår, er Tov borte i en ås og henter ei skreppe som han her gjemt. Åsen ligger ikke lenger unna enn at den kan sees fra vinduet i stua i Turkeli. Etter at Tov har hentet skreppa, kommer han til slutt inn i stua for å drikke kaffe med bror og svigerinne, og hennes bror. At Andres er på Turkeli reagerer ikke Tov noe spesielt på, han godtar han som en av familien.

Når det roer seg inne i stua, nærmer mennene seg stua fra flere kanter. Tov har lagt fra seg ljàen sin, som han hadde i handa da han kom fra Turkeli. Ljàen var skarpslepen, og farlig redskap i handa på en som følte seg truet. Andres og Tov snakker sammen om hva han har i skreppa, bl.a. finner Tov fram to lommeur, og det ene går riktig, og viser at klokka er fire på morgenen.

Plutselig merker Tov at noe skjer utenfor, og springer mot døra. Der flyr han rett på Ellef Trollaldalen, som tar Tov rundt livet, og ved hjelp av lensmann Pedersen får han lagt Tov i golvet. Med det samme blir Tov truffet i hodet av en geværkolbe, han prøvde å få tak i ljàen sin, men klarte det ikke i basketaket, og blir liggende på golvet. Ingen vet hvem som slo og drepte Tov. Da Tov var død, kom søsteren Gunhild også til stedet, men rømte vekk da hun forstod at Tov var død. At Gunhild rømte fra stedet, gjorde at lensmannen antok at hun hadde hatt befatning med Tavs tyverier.

De som var med på dette, ble forhørt 11. oktober, altså 6 dager etter at Tov var død. Disse var: Ellef Trollaldalen, Ambros Semb, Bastian Nielsen Moen, Anders Gregersen Spærud og Ole Torgrimsen Smedsrud, i tillegg til lensmann Gregar Pedersen selv.

Da Tov var død, bar de han ned til et kvernhus som tilhørte enka på Brekke, og la han på loftet der. Trolig var dette kvernhuset på Murukleiv, men det er vi ikke helt sikre på. Det har versert mange historier gjennom åra hvordan dette skjedde, men nå vet vi en del mere om hva som faktisk foregikk. Tov var kledd i en blå, kort trøye, en sort vest, sorte bukser, et par bundingshoser (Strikkesokker), et par lester (skinnen på beina av kyr som er ugarvet med hårene på, og usydd, brukes som sko) og skjorte. Lensmannen fikk i oppdrag å kle av han mens han lå på kvernhusloftet og bringe klærne til Klokkarud, der det var forhør etter Murukleivens død. Dem som var med og forårsaket at han døde, blei forhørt der.

At mange var leie og trøtte av Murukleivens herjinger kommer nok også til kjenne gjennom Major von Oppen, som var stasjonert på Kirkevolden i Gransherad, sitt skriv til amtet allerede dagen etter Murukleivens død. von Oppen ville at likferden burde skje på en ytterst grotesk måte: Først lensmannen til hest, deretter liket i en svartmalt kiste, med en oppreist galge med løkke på. Slik blei det ikke, men også Crøger ville at Tov skulle få en "Vanærende" begravelse. Dette sender han søknad om til amtet, men får til svar at Tov aldri "ved nogen Dom er belagt med den større Infamie" - han var aldri dømt æresløs - noe som betydde at han måtte gravlegges i kristen jord. Det blir foreslått fra

amtet at han skal gravlegges uten den minste seremoni, på et avsides sted på kirkegården. Crøger blir bedt om å sette opp en stolpe, der han skal skrive ned hvor mye udåd og uverdighet han har forårsaket, til skrekk og advarsel for dem som skulle gå forbi.

Dette gjorde Crøger, og diktet som han slo opp på Murukleivens grav lød slik:

Banditten Thow Mureklew
ligger nu her?
Til Hviile for Sig Selv – og til Roe for Mange
Gid
Hans skiændige Liv maatte glemmes snarlig –
men
Hans gruelige og umenneskelige Død leve længe
til
Erindring – Smerte – Afskye – og Skræck
for
Hands gienlevende tallrige Bande
som
Forbifarer her, og skuer dette varslende
i Minde
om
Hans Ende – og Daad –
Hitterdal den 20 Octb. 1814 –

Kilde: Bratsberg len og amt, Ha, Journalsaker, eske nr. 312 (1814)

Med diktet fulgte det et følgebrev, for diktet var laget på oppfordring av amtmannen (daværende fylkesmann) i Bratsberg amt (Telemark). Oppfordringen var et svar på Crøgers og Major von Oppens håp om å få gravlagt Tov Murukleiv på en vanærende måte, og utenfor kristen jord. Følgebrevet fra Crøger fortalte om hans tanke med diktet, og var altså et svar på at han ikke fikk lov å gravlegge Tov utenfor kirkegården, men at han hadde gravlagt han i "Inngangen til den nye kirkegård" som han nok tenkte var et kompromiss mellom sitt ønske og amtmannens pålegg om å legge Tov i kristen jord. Amtmannen presiserte som nevnt lenger opp at Tov ikke var dømt til "nogen Jnfamie" altså var han ikke dømt i noen rettsak til infami - æresløshet - og måtte altså derfor legges i kristen jord. Men, understreker amtmannen, han kunne gravlegges på en enkel måte, uten den minste seremoni, og diktet skulle Crøger sette opp på et stolpe, slik at Tavs venner - og uvenner - kunne bli minnet om - og avskrekket av - hans liv og hans død.

Følgebrevet som ble sendt med diktet til amtmann Plesner fra Johannes Crøger i Heddal:

Efter Høy-respective Opgivende – har ieg nu paa Fattig-Cassens Bekostning Begravet den ulykelige Thov Muureklev i Ind-Gangen af den nye Kirkegaard – og paa ærede og passende Opfordring sadt en Stolpe paa Hands Grav – med en sort Tavle hvorpaa ieg har skrevet den Indskrift, som ieg herved indlagd giver mig den ære at insenuere. –

Hitterdal den 22 octb 1814.

Allerærbødigst Crøger

S.T. Hr constitueret Amtmand Plesner.

Kilde: Bratsberg len og amt, Ha, Journalsaker, eske nr. 312 (1814)

Notodden Historielag

Ragnhild Kaste Kaasa, notoddenhistorielag.no må oppgis som kilde ved bruk.